

OŻYWIAĆ (139) *vb impf*

o oraz a jasne.

inf ożywiać (11). ♦ *praes 1 sg* ożywiām (9). ♦ *2 sg* ożywiāsz (4). ♦ *3 sg* ożywiā (87). ♦ *3 pl* ożywiają (4). ♦ *praet 3 sg m* ożywiāł (2). *f* ożywiāła (1). ♦ *3 pl m pers* ożywiali (3). ♦ *imp 2 sg* ożywiāj (6). ♦ *con 3 sg m by* ożywiāł (3). ♦ *part praes act* ożywiając (9).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w. s.v. ożywić.

I. Transit. (133) :

1. Przywracać do życia, wskrzeszać; reviviscere *Mącz, Calep, Cn; vivificare Calep, Vulg, Cn* (58) : *RejZwierc* 11v [2 r.]; *Calep* 1132a; Coż to za tak mocny Pan ktorego niemocy słuchaią/ który słowem ożywia/ który mocą swoją wżędzie iest? *SkarKaz* 421b.

ożywiać kogo, co (22): *FalZioł* IV 12c; *Mącz* 286d; A acz ie prześladować będą y drugie zabijać będą/ przedię on ie ożywiać to iest ine na to mieysce naktawować obiecuie *RejAp* BB3, 112v; *BiałKat* 233v; Pelikan ptak Egipcki/ obumarłe dzieci swe wylaniem krwi ożywia. *LatHar* 387 marg; Lázárza czterzy dni w grobie maircego ożywia. *WujNT Ioann* 11 arg, *przedm* 34, 35, 38, s. 510; *SkarKazSej* 670a. Cf *Zwrot*.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: zaimek względny (6), zaimek pytajny (4)] (10): RejAp 4v; *BiałKaz* Ev [3 r.]; *CzechRozm* 53, 62v; *NiemObr* 107, 109; *WujNT Ioann* 5/21, *Ioann* 5 arg.

Zwroty: »ożywiać umarłe« = vivificare mortuos Vulg [szyk zmienny] (10): RejRozpr B3; Thu słyszysz kczemu się ściga słowo y moc Kryśtuśow/ iż do trupow/ a prochu ziemie/ abowiem mu dał Bog aby ożywił vmarłe. *GrzegŚm* 8, 10, 44, 48; *BiałKaz* Ev; Święty Witus rzekł: nie czarownik alem iest sługą Chryśtuśow: który vmarłe ożywił y powodzie słuchą nogą chodził/ y twoię rękę zleczyć może. *SkarŻyw* 552, 285; *WujNT Ioann* 5/21, *Rom* 4/17.

»zaś ożywiać« (1): ktorego [*pelikana*] to yest przyrodzenie że krwią swoją [...] ptaszeta swe gdy od węzów bywają zadufzone pokrąpia a tak ye zaś ożywia. *Mącz* 286d.

Szeregi: »wskrzeszać i ożywiać« (1): Abowiem/ iako oćiec vmarłe w fkrzeża y ożywia tak y lin ktore chce ożywia. BiałKaz Ev.

»wzbudzać i ożywiać« (2): *BiałKat* 233v; Abowiem iako Oćiec wzbudza vmarłe y ożywia [*suscitat mortuos et vivificat*]: tak y Syn ktore chce ożywia. *WujNT Ioann* 5/21.

Przen (22) :

a) Wznawiać, odnawiać [co] (5) : Prawo sie iuz tych panow/ s panem Kořtką lkończyło: a ia go niechcząc ożywiać/ nie rzekę o białychgłowach słowka wieczey *Górndworz* li8; A przetho iako ogień ten widomy/ odgania od złotą plugawość/ y ono na wybor dobre czyni/ tak ten ogień nie widomy/ a święty/ śprośności duźne/ y to co w nich iest śmiertelnego wypala y gubi/ a ożywia to wżytko/ czo byli śmyślowie vmorzyli/ y podeptali. *Górndworz* Mm5v; [*sprośni heretykowie*] *Metro[p]olitkie kacerstwo/ iuz na Piątym Zborze potępione ożywiłi/ y Greki zarażali. SkarJedn* 392, 24, 243.

b) Uwalniać od grzechów, usprawiedliwiać (17) : Zakon nie ożywił. *Gál:* 3. 31. *WujNT Cccccc*4v. *ożywiać kogo, co* (7): *Leop* *A3v; A też Páweł święty powiada/ iżby was text zabił by was wykład nie ożywił. (*marg*) ij. Kor. iij. (–) *RejAp* 32. Cf *Zwrot*.

W połączeniu szeregowym (1): Nie iżby łamá wiárá bez wśelákich vczynkow ożywiác/ wśprawiedliwiác y zbáwiác miáła *WujNT* 526.

W przeciwstawieniu: »zabijać ... obumierać, ożywiać (5)« (6): A iż tćyonká álbo literá zábiya/ ále duch/ to yeft duchowne wyrozumyeny y wypełnyánye piłmá ożywyá *KromRozm II* n3v, 1v; Abowiem litera zábiya/ á Duch ożywia [*littera enim occidit, spiritus autem vivificat Vulg 2.Cor 3/6*]. *KrowObr* 144; *RejAp* 32; *RejPos* 220v marg; *WujNT 2.Cor 3/6*.

Zwrot: »ożywiać duszę, [kogo] na duszy« [*szyk zmienny*] (3;2): Racź ożywic [*Ps 118/17*], czufz łaską twoią ktora ożywia dużę, iako duża ożywia ciało. *WróbŻółt* nn6v; Oziwiać bliznego na duży/ rofzwiązuiać iego łamnięnie od rospaczi/ á okazac mu drogę zbawieńną. *SeklKat* 12v; *RejPos* 220v marg; *WujNT* 143, 353.

Szeregi: »ożywiać i grzechy odpuszczac« (1): A komuż należy ożywiać y grzechy odpufzczác iedno Bogu? *RejZwierc* 11v.

»ożywiać i odradzac« (1): [*Duch Św.*] ktory ożywia y odradza w wodźie/ y oney ná ożywienie dużz ludzkich moc dáie *SkarKaz* 516a.

»nie ożywiać, ale więcej umarzac« (1): Przes Moizełzá zgory Synai ieft zakon przyniefion/ ktory [...] martwe^{go} nie ożywia/ ále więcej go vmarza. *KrowObr* 43v.

»uzdrawiać od grzechów i ożywiać od śmierci« (1): krzeft, ktori vzdrawia od grzechow y ożywia od śmierci. *WróbŻółt* H3.

»ożywiać i wzbudzac z śmierci grzechow« (1): Iáko te wśkrzeźzenia vmárłych/ figuruią że on [*Chrystus*] ieft ktory dużze náłze ożywia y wzbudza z śmierci grzechow. *WujNT* 143.

2. *Utrzymywać przy życiu; przywracać zdrowie, siły; uszczęśliwiać; vivificare PolAnt, Vulg; vivere Vulg [w tym: kogo, co (48)] (69) : PatKaz III 92; Kthorzi ludzie miewiaią omdlenie z gorączey przyczyny/ łama telko wonia Ogorkowa oziwia cłowieka [!]* y fercze chłódzacz. *FalZioł I* 31d; Theż oleiek thych Koczenkow mozg pothwierdza y fuche żyły y kości zagrzewa á prawie ie oziwia. *FalZioł I* 128d, I 150a; Bowiem ono [*serce*] ieft początkiem żywota wśzythkich członkow ktoreż ożywia, tak iż bez niego żaden nie może żyw być *GlabGad* E2v; *WróbŻółt* nn6v; Stąd go też prawym Krolem znamy/ iż on zwalczywłzy łrogie nieprzyyacioły náłze/ czártá/ grzech/ śmierć/ ożywia nas Duchem świętym *LubPs* Z2; Święty Marćin Febry vzdrawia/ Dijabły odgania/ zaráżone tżłonki powietrzem ożywia. *KrowObr* 174v; *RejWiz* 2v, 34v; *BibRadz II* 143c marg; *GrzegRóżn* D2v; *Animo, Ożywiám [!]*. [...] Smiáły m czynie [!]/ Smiáłości dodawam. *Mącz* 10b; Bo y łam Pan Kryftus tá nieomylna prawdá/ ták tego potwirdzac raczy/ mowiąc: Iż ciało tho widome á cielefne nic nie ieft pożyteczne/ Duchci ieft ktory ożywia. (marg) Ian s. w vi. kapitu. (–) *RejPos* 89v; *BiałKat* c3v, 201, 336; *GrzegŚm* 55; Y defzcz pomierny tedy zawżdy piękniej ziołá ożywia y zázieniewa niżli ow gwałtowny/ bo gwałtowny álbo potłucze álbo z błothem pomieřza. *RejZwierc* 15, 197v; Głos moy vsłyz wedle miłofierdzia twego Iehowo/ wedle łądu twego ożywiai mię. *BudBib Ps 118/149, Ps 118/154, 156, 159, Is 57/15 [2 r.]*; *CzechRozm* 264, 265v, 267; *PaprPan* V3; iedná głowá Chryftus dwoy ma rząd w kościele swoim: ieden táiemny w Duchu/ ktory ożywia członki kościoła Bożego: á drugi iáwny przez swoie połłańce *SkarJedn* 58; Drugi przywilej miáło ciało/ iłz zá tą powolnością/ ktora duży y rozumowi czyniło/ vmierać nigdy niemogło: ále dużá/ ona práwością pierworodną obdárzona/ ożywiać ciało ná wieki

mogła *SkarŻyw* 260; *KochPieś* 72; *Animo*, [...] *Aliquando animare est animam inducere, animam inspirare, vivificare* – Ziwoť wracam, ożywiam. *Calep* 71b; *WujNT Ioann* 6/63, 1.*Tim* 6/13.

W porównaniach (2): zaś z ziemy/ która iako rośa pokropiona zełchłe naśienia ożywia y z ziemy wywodzi/ daleko więcej mocą Kryśthułową rufzoną [!]/ wypuści vmárle *GrzegŚm* 6; y iako deśdzdź wśzytki zioła ożywia/ y rozmaíte bárwy im daie: tak iego náuká rozne stany/ y obyczaje/ y łpośoby ludzkie polewála *SkarŻyw* 544.

W połączeniach szeregowych (8): [głowa] wśtawitznie/ ná koźdym mieyscu známi łpoiona/ która rządzi/ broni/ y ożywia/ wśzytki łwoie wierne tźlonki. *KrowObr* 12v; Zwłaśzczá abyś nie zábijał łpráwiedliwego/ gdyż on nie tylko aby zábijać miał/ ále ożywia/ łzczyci/ broni/ á pilnie strzeże káźdego wiernego łobie. *RejPos* 171; *RejPosWiecz*² 92v, 93, 95; A łą tácy zacni á poćciwi ludzie iako łłonce wśzem pożyteczni/ które wśzytki y oświeca/ y ogrzewa/ y żywności rozmaíte ożywia/ á wśzytkim dobrze czyniąc. *RejZwierc* 100v; *Oczko* 6; Przez Chryśtuła Pána náłzego przez którego ty Pánie Boże/ te wśzytkie rzeczy łtwarzałz / poświácałz/ ożywiałz/ onym błogośłáwizłz/ y nam ich wdźielałz. *LatHar* 101.

Szeregi: »bić, ożywiać« (1): ty [Chryste] dáiełz/ ty bierzeli/ ty bijeli/ ty ożywiałz. *SkarŻyw* 36.

»ożywiać i leczyć« (1): Krolowie ciála zábijáią/ páłterze dułze vmárle/ pokármem wietznym ożywiaią y letzą. *KrowObr* 3v.

»martwić i ożywiać« (1): A to łye łtála executia ápośłolłkyego łkazánya nye przez człowyeká/ ále przez bogá łámego (ktory martwi y ożywia [mortificat et vivificat *Vulg* 1.*Reg* 2/6]/ yáko Anná Sámuelowá mátká mowi) *KromRozm III* H6.

»ożywiać i posilać« [szyk 2:1] (3): *KwiatKsiąż* B3; Abowiem Kołcioł przeto bywa názywan ciálem Pána Kryśtułowym/ iż przez wiárę przyłączon bywa ku iedney głowie pánu Kriśtułowi/ ktory wśzytki członki łwoie ożywia y posila Duchem łwoim łwiątym. *RejPosWstaw* 143v; Iedno nas w wierze y poboźności Kátholickiey pośilać y ożywiać nie prześtáy. *SkarKazSej* 683b.

»ożywiać i rządzić« [szyk 1:1] (2): A iako w ciéle iedná dułzá/ y iedná głowá wśzytki członki rządzi/ y ożywia: tak w Rzeczypołp: muśi być ieden ktory wśzytkim władnąć ma *SkarKazSej* 676a, 671b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»ożywiać i sprawować« (1): Pan Kryśthus nie ielthci prózne iákie zmyłlenie álbo przez łen widzenie/ ále ielth w ludziach wiernych żywym vmocznieniem/ ożywiaiącz y łpráwuiącz czł[ow]ieká *RejPosWstaw* [110²].

»ubogacać i ożywiać« (1): Przydźże Pánie gdy tak miłuieli/ bogáty do vbogiego/ lekarzu do chorego/ żywoćie do vmárłego/ á vbogacay y ożywiay dułze moię. *SkarKaz* 161a.

»umartwiać i ożywiać« (1): Nie máłz ktoby mię poćielzył ze wśzech ktorzy pod niebem łą/ iedno ty Pánie Boże moy/ niebiełki lekarzu dułzny/ ktory vmartwiałz y ożywiałz *LatHar* 593.

»umarzać, (i) ożywiać« (3): *GrzegŚm* 48; *BiałKaz* Cv; Bo łam P. Bog vmarza y ożywia *SkarKazSej* 665a.

»(nie) zabijać, (i, ale) ożywiać« (6): tym ktorzy niezabyaia/ ale ożywiaia blizniego łwego *SeklKat* K; Patrzaýcieli teras/ iżećiem ia tylko łam á niemáłz żadnego Bogá/ okrom mni[e]. Ia zábijam/ y

zalię ożywiam [*ego occidam et ego vivere faciam Vulg Deut 32/39*]: Ia flukę/ y ia vzdrowię *KrowObr* 241v; *BiałKat* 3v; *GrzegŚm* 28; *RejPosWstaw* 44; *CzechRozm* 5.

»ożywiać a w żywocie zachowywać« (1): A iż pan Kriřtus/ ile Bog tylko/ nas y ine wřzytko řtworzenie řwoie/ mocą řwoią Bořką ożywiać/ á w żywocie záchowywać raczy *RejPosWiecz*² 91. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

W przen (2) : Ożywiay dobrotliwy Pánie/ pobořność Kátholicką *SkarKazSej* 688b.

Szereg: »ożywiać i ořwiecać« (1): iż iáko duch ożywia ćiało/ ták Kryřtus ożywia y ořwieca w nas Zakon Boży/ ábychmy go rozumieľi y odkryty mieľi. *GrzegŚm* 55.

3. *Dawać řcie, powoľywać do řcicia* [*kogo, co*] (6) : iáko tá beřtia co ten obraz tey beřtiey ożywiaľa/ czyniľa przed nią dziwy á znáki *RejAp* 113, 113; *GrzegŚm* 48; *CzechEp* 194; Pátrzmy co tu ieľ náwiedzenie y pozdrowienie domowi Zácháryařzowemu przynoři. Iana gľofem řwoim w máťce ożywia: máťkę ieľo Duchem ř. vwefela *SkarKaz* 579b.

Przen: *Wzbudzać* (1) : niemoże řaden vřzyć cudnořći/ áni vcřzynić dořyć chęći tey/ ktorą pięknořć w vmyřľe ćřłowiećzym ożywia/ dotknieniem *GórnDworz* Mm2.

II. *Intransit.* (6) :

1. *Powracać do řcicia* (5) : Revivo vel potius Revivisco, Ożywiam. Et per translationem, Powřtaye [!] ku pierwřzemu řtanu przichodzę. *Mącz* 501a; A przetoż wiele táko zarářzonych řywo pogrzebano/ mniemáiąc ie vmářľymi/ ktorzy w grobiech ożywiaľi *SienLek* 60v.

Zwrot: »znowu ożywiać« (2): Revivisco – Znowu oziwiám. *Calep* 921b.

Szeregi: »ożywiać i ku władzy przychodzić« (1): y teř pęcherze řie po onym na cieľe wzdymaia/ z ktorich woda cieće/ á z tąd ćřłonki martwe ożywiaia/ y ku władzy przychodzą. *FalZioľ* V 77.

»ożywiać a wychodzić z grobu« (1): Čřłowiek/ práwi/ kiedy żáľuie zá grzechy/ tedy ożywia: á wychodzi z grobu kiedy przez řpowiedz odkrywa řwe řumnienie. *WujNT* 353.

2. *Mieć się lepiej, krzepić się* (1) : O miľy wdzyęćzny niebieřki pokoiu/ Thoř thy nie myřľiřz nigdy nic o boiu. W pokoiu ľudzie práwie ożywiaia/ Bogáćtwá řkárby z nim řie rozmnażáia. *RejZwierc* 228v.

Synonimy: **I. 1.** odradzać, wskrzeszać, wzbudzać; **II. 2.** pokrzepiać, posilać.

Formacje współrdzenne cf *ŻYC*.

Cf **OBŻYWIAĆ, OŻYWIAJĄCY, OŻYWIAN, OŻYWIANIE**

EW